

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРАКТИКО ЗОРІЄНТОВАНОЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Проаналізовано методологічні підходи до розроблення системи практико зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів.

Ключові слова: *підхід, система, психолого-педагогічна підготовка майбутніх юристів.*

Постановка проблеми

Вступ. Створення системи психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів до практичної діяльності передбачає з'ясування теоретико-методологічних засад такої системи, сутності психолого-педагогічної компетентності майбутніх юристів, яка має бути сформована в процесі їхньої психолого-педагогічної підготовки в університетах, створення підходу до формування зазначеної компетентності, який забезпечував би практико зорієнтований характер психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів до професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі обґрунтування теоретико-методологічних засад формування професійно-значущих якостей майбутніх правознавців у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін, дослідники використовували різні підходи, інтегруючи їх. Зокрема, О. Бєркович використовувала особистісно орієнтований підхід [1]; Н. Кім — системний, особистісно орієнтований, етапно-рівневий, рефлексивно-діяльнісний [2]; П. Кустов — системний, особистісно-діяльнісний [3]; І. Мещеряковою застосовано системний, особистісно-діяльнісний, культурологічний, компетентнісний та контекстний підходи [4]; С. Пелипчук — системний, особистісно орієнтований [5]; В. Савіщенко — культурологічний, діяльнісний, гуманістичний, особистісно орієнтований, деонтологічний [6]; А. Хлоповських — системний, особистісно-діяльнісний [7]. На нашу думку, розроблення системи практико зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів також передбачає інтеграцію різних методологічних підходів.

Метою дослідження виступає обґрунтування методологічних підходів до розроблення системи практико зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів.

Виклад основного матеріалу

Психолого-педагогічні дисципліни входять до складу як гуманітарної підготовки майбутніх юристів, так і професійної, практичної їхньої підготовки. Відповідно, така підготовка має відповідати вимогам системності, фундаментальності, бути гуманістично та професійно і практично спрямованою і лише за таких умов психолого-педагогічна підготовка майбутніх юристів допоможе виконувати ті завдання, які стоять перед ними. Успішність студентів у набутті психолого-педагогічної готовності до професійної діяльності залежить значною мірою від ефективності процесів реформування вищої юридичної освіти, спрямованості підготовки майбутніх юристів не лише на здобуття знань, а й практичної компоненти — умінь, навичок, професійно значущих психолого-педагогічних якостей. Отже, розробленню системи практико зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки (ПЗПП) майбутніх юристів має передувати обґрунтування її теоретико-методологічних основ, зокрема — методологічних підходів.

На методологічному рівні вибір підходів визначає пріоритет принципів, що лежать у основі проектування процесу навчання, виступає його орієнтирами.

Зазначимо, що «підхід» є на сьогодні широко уживаним поняттям, проте пояснення й обґрунтування його дається, як правило, у співвідношенні з відповідним контекстом (особистісно орієнтований, системний, проблемний та ін.).

Звернення до наукових джерел, у яких описуються ті чи інші педагогічні підходи, переконує, що поняття «підхід» використовується у різних контекстах: особистісний підхід, системний підхід, професійний підхід тощо.

Зокрема, в «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка визначаються «особистісний підхід» як ціннісна орієнтація [8, 243], «системний підхід» як напрям у спеціальній методології науки [8, 305]; у «Філософському словнику» В. Шинкарука системний підхід — один із спеціальних способів наукового дослідження [9, 635]. Словник net надає загальне визначення підходу: «Підхід — сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-небудь, що-небудь» [10]. Вікіпедія — вільна енциклопедія — визначає підхід як думку, погляд, з позиції якого розглядається об'єкт; напрям у науці, дослідженні; сукупність єдиноспрямованих методів, які не виходять за рамки підходу [11]. Найбільш повно поняття «підхід у навчанні» схарактеризовано І. Зимньою, яка визначає його як: а) світоглядну категорію, в якій відображаються соціальні настановлення (установки) суб'єктів як носіїв суспільної свідомості; б) глобальну і системну організацію освітнього процесу, яка включає всі його компоненти і, насамперед, самих суб'єктів педагогічної взаємодії: вчителя (викладача) і учня (студента); в) категорію, пов'язану з поняттям «стратегія навчання», але ширшу, оскільки, окрім стратегії, вона визначає методи, форми і прийоми [12, 97].

Згідно з концепцією чотирирівневості методологічного аналізу І. Блауберга та Е. Юдіна, існують чотири рівні методологічного знання: філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий і методичний рівень [13]. До філософських підходів відносяться глобальні підходи пізнання дійсності. Загальнонаукові підходи стосуються досліджуваних об'єктів кількох наук (системний, функціональний, синергетичний, особистісний, діяльнісний тощо). Конкретно-наукові підходи використовуються для пізнання специфічного наукового об'єкту, наприклад, освіти, на методичному рівні знаходяться методики конкретних наук.

На загальнофілософському рівні під час дослідження психолого-педагогічної підготовки (ППП) майбутніх юристів ми спиралися на положення про співвідношення суцього і належного, сутності та явища, на діалектику загального, особливого й одиничного, необхідного і випадкового як детермінант формування процесів і явищ, які досліджуються.

На загальнонауковому рівні в процесі дослідження використовувався системний підхід, у розвиток якого значний внесок здійснили Т. Ільїна, В. Беспалько, І. Блауберг, Ф. Корольов, Н. Кузьміна, Е. Юдін, В. Якунін та ін.

Характеризуючи системний підхід, І. Блауберг розглядає його як певний напрям методології спеціально-наукового пізнання і соціальної практики, принципову методологічну орієнтацію дослідження, погляд, з якого розглядається об'єкт вивчення (спосіб визначення об'єкта), поняття або принцип, що керує загальною стратегією дослідження [13].

Обстоюючи системний підхід у педагогіці, В. Беспалько зазначає: «Будь-який процес, що протікає в певних умовах, у сукупності з цими умовами є системним. У системах вирізняють елементи — об'єкти та їх взаємодію, тобто структури і функції. Системи, у яких здійснюються педагогічні процеси, називаються педагогічними системами. Отже, системно-структурний підхід у педагогіці зводиться до того, що педагогіка як прикладна наука вивчає педагогічні системи, їх виникнення, існування і загибель як природничо-історичний процес» [14, 25].

Системний підхід у контексті нашого дослідження є підґрунтям для розгляду ППП майбутніх юристів як системи, яка включає базову ППП і професійну ППП майбутніх юристів.

Ідея системності й цілісності психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців у галузі права тісно пов'язана із синергетичним підходом, що спрямований на вивчення відкритих та змінних систем, синергетикою як теорією самоорганізації. Цей підхід розробляли П. Анохін, В. Буданов, А. Добряков, О. Князева, М. Курдюмов, А. Руденко, С. Шевельова та ін. Синергетичний підхід передбачає певний рівень діалогу людини з природою, соціумом, самою собою, оскільки в умовах нестійкості середовища, невизначеності виникає проблема управління розвитком в умовах нелінійного розвитку світу, а суб'єкт має можливості для власного вибору найбільш сприятливого шляху [15].

Уявляється доцільним у розробленні принципів системи ППП майбутніх юристів скористатися ідеями синергетики з метою мотивування студентів до пошуку власних стратегій навчання і професійного саморозвитку в процесі ППП.

Особистісно орієнтований підхід (І. Зязюн, Д. Левітес, А. Петровський, В. Серіков, І. Якиманська та ін.) передбачає пріоритетність особистісно-сислової сфери того, хто навчається, зокрема мотиваційно-ціннісного її компонента; культивування унікального досвіду учня, включення цього досвіду до освітнього процесу, створення спільного навчального досвіду в процесі колективної роботи; побудову навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів; розвиток їхньої самостійності у визначенні навчальних цілей і способів їх реалізації; фасилітативну і координаційну позицію педагога стосовно учнів.

Особистісно орієнтований підхід у нашому дослідженні ми будемо використовувати з метою створення таких умов психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів, які б забезпечували як особистісний, так і професійний розвиток студентів, розглядаючи фасилітацію і як позицію викладача, тренера стосовно студентів, і як визначальну особливість міжособистісного спілкування студентів у процесі навчання в університеті, здатність до прояву якого необхідно сформулювати.

Дослідження ППП майбутніх юристів до професійної діяльності передбачає звернення її дослідника і до діяльнісного підходу, теоретичні основи якого закладено П. Гальперінім, В. Давидовим, О. Леонтьєвим, Н. Талізіню та ін. За О. Леонтьєвим, усе життя людини є системою діяльностей, що змінюють одна одну [16, 181]. На думку розробників діяльнісного підходу, діяльність виступає основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості.

ППП майбутніх юристів до професійної діяльності передбачає орієнтацію на психолого-педагогічні аспекти цієї діяльності, до виконання яких студент має підготуватися в процесі здобуття вищої юридичної освіти. Аналіз діяльності юристів різних професійних спеціалізацій на предмет представленості в ній психолого-педагогічних підструктур доцільно здійснити саме з позицій діяльнісного підходу.

Аксіологічний підхід акцентує органічний зв'язок цінності з ідеями гуманізму і культури, де людина розглядається найвищою цінністю суспільства, а суспільні цінності виступають засобом задоволення людських потреб і пов'язують стосунки людини з навколишнім світом [17]. Психолого-педагогічний аспект аксіології спрямований на вирішення проблем взаємовідношення цінностей і людини, дослідження особистісних новоутворень, в яких спостерігаються зближення понять цінності та смислу.

В основу концепції практико зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів, на нашу думку, мають бути покладені такі аксіологічні поняття, як «ставлення» (В. Мясіщев), «настановлення» (у Д. Узнадзе – «установка»), «особистісний сенс» (О. Леонтьєв), «життєва позиція» (Л. Божович), «ціннісні орієнтації» (В. Ядов) тощо.

Поряд із зазначеними загальнонауковими підходами, необхідно використати і конкретно-наукові.

У сучасних дослідженнях вищої освіти виокремлюють низку конкретно-наукових підходів: модульний, технологічний, проблемний, контекстний, інтерактивний, компетентнісний тощо. Коротко окреслимо сутність тих підходів, які, на нашу думку, є більш

ефективними у гуманітарній підготовці, до якої й відноситься психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців (беремо до уваги ті можливості, які ці підходи відкривають для практичної зорієнтованості психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів).

Проблемний підхід до організації навчання – це спосіб організації активної взаємодії суб'єктів освітнього процесу (тих, хто навчається) з проблемно представленим змістом освіти (О. Матюшкін, М. Махмутов та ін.). Сутність такого підходу — навчання на основі проблемних ситуацій, за допомогою яких моделюються умови дослідницької діяльності студентів. Вирішення цих ситуацій спонукає студентів до пошуку необхідного навчального матеріалу. Студент стає активним суб'єктом освітнього процесу. При цьому проблемність може бути частковою — коли студент вирішує проблему, поставлену викладачем, чи повною — коли і висування проблем здійснюється тим, хто навчається. Перевагами такого підходу є не тільки глибоке, осмислене засвоєння навчальної інформації, а й набуття творчого досвіду постановки і вирішення конкретних проблем, що набагато важливіше.

Проблемний підхід у дослідженні психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів передбачає застосування проблемних ситуацій у процесі цієї підготовки, ініціювання створення яких має належати як викладачеві, так і студентам, що і здійснювалося нами у розробленні експериментальної програми практико зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів.

Контекстний підхід (А. Вербицький) полягає у введенні в процес навчання професійного контексту: за формою і змістом процес навчання має відповідати майбутній професійній діяльності. Тобто, навчання юристів має включати їхню реальну юридичну діяльність. Особливу роль при цьому відіграють активні методи навчання, що дають змогу моделювати певні умови професійної діяльності. І студент, і викладач при цьому стають рівноцінними партнерами у спільній діяльності, учасниками модельованих професійних ситуацій.

Можливості, які надає така практико зорієнтована форма навчання майбутніх юристів, як юридична клінічна освіта, ми використовували в своєму дослідженні з урахуванням контекстного підходу до підготовки майбутніх юристів. Така форма професійної практики є найбільш близькою до реальних умов професійної діяльності юристів, яка містить і психолого-педагогічні аспекти їхньої діяльності, до виконання яких студенти мають підготуватися в процесі вивчення ППД. Апробація сформованих психолого-педагогічних вмінь і якостей має відбуватися саме в юридичних клініках, причому не в модельованих, а в реальних ситуаціях професійної юридичної діяльності.

Оскільки практико зорієнтована психолого-педагогічна підготовка (ПЗППП) майбутніх юристів передбачає вдосконалення саме практичних аспектів, що може бути досягнуто не тільки підвищенням активізації навчання, а насамперед – насиченням навчального процесу взаємодією, актуальності набувають інтерактивний підхід (О. Пометун), кооперативне навчання, навчання у співробітництві (В. Дьяченко). Ігрове навчання, кейси — методи, які застосовуються в руслі цього підходу, доцільно використати і з метою надання ППП майбутніх юристів практико зорієнтованого характеру.

Особливої уваги в руслі завдань нашого дослідження заслуговує компетентнісний підхід (Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Зимня, О. Хуторської та ін.), який дедалі частіше застосовується дослідниками проблем педагогіки, відповідно до якого результати навчання розглядаються як певні цілісні, професійно й особистісно значущі якості особистості з метою визначення результатів навчання.

Не менш важливим для обґрунтування авторського підходу є підхід, який спирається на категорію «досвід». Експерієнтальний підхід був свого часу започаткований Дж. Дьюї, а згодом його ідеї знайшли відображення у дослідженнях Д. Колба і Р. Фрая, їхньої концепції експерієнтального навчання, тобто навчання через досвід у [18]. Основна ідея відображена в уявленні про процес навчання (учіння) як певний цикл, в якому конкретний досвід (КД) як стадія навчання змінюється рефлексивним спостере-

женням (PC), потім абстрактною концептуалізацією (AK) та активним експериментуванням (AE). Для ефективного навчання учень повинен бути здатним до певної активності, яка визначається цими модусами учіння.

Рольовий підхід використаний нами з метою розроблення способів набуття відповідного досвіду в процесі експериментального навчання [19].

Саме інтеграція компетентнісного підходу, а також експериментального та рольового становила основу для обґрунтування конкретно-методичного авторського експериментально-рольового підходу до розроблення системи практико зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів з метою формування у студентів полірольової професійної компетентності [20].

Висновки

Сучасні дослідники з метою вирішення проблем ППП застосовують декілька підходів, здійснюють їх синтез, унаслідок чого обґрунтовуються і застосовуються нові підходи до підготовки майбутніх фахівців.

Узагальнення поглядів різних авторів, дослідження яких присвячені загально-науковим і конкретно-науковим підходам до освіти, уможливило висновок про те, що: в класифікаціях підходів до підготовки майбутніх фахівців у вищій школі дослідники використовують різні критерії; увиразнюється тенденція до інтеграції різних підходів з метою відображення специфічності досліджуваних явищ. Зокрема, розглянуто сутність проблемного, контекстного, аксіологічного, інтерактивного, компетентнісного підходів, виділено значущість цих підходів для побудови моделі практико зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів.

В основу розроблення системи практико зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів покладено експериментально-рольовий підхід, який інтегрує компетентнісний, експериментальний та рольовий підходи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беркович О. Е. Формирование умений профессионально-правового общения у будущих юристов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / О. Е. Беркович. — Нижний Новгород, 2000. — 151 с.
2. Ким Н. П. Теория и практика формирования умений самообразования слушателей юридических институтов : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Н. П. Ким. — Кустанай, 2000. — 410 с.
3. Кустов П. В. Психолого-педагогическая подготовка слушателей в ВУЗе МВД России как руководителей подразделений органов внутренних дел : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / П. В. Кустов. — СПб., 2003. — 222 с.
4. Мещерякова И. С. Профессионально-личностное становление студентов — будущих юристов в условиях практико ориентированного обучения : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / И. С. Мещерякова. — Воронеж, 2009. — 167 с.
5. Пелипчук С. М. Педагогічні умови формування суб'єктності майбутніх юристів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / С. М. Пелипчук. — К., 2007. — 239 с.
6. Савіщенко В. М. Педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутнього юриста в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. М. Савіщенко. — Запоріжжя, 2008. — 262 с.
7. Хлоповских А. В. Процесс формирования педагогического компонента вузовского образования юристов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01, 13.00.08 / А. В. Хлоповских. — Воронеж, 2004. — 180 с.
8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. — К. : Либідь, 1997. — 359 с.

9. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. — 2 вид., перероб. і доп. — К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. — 800 с.
10. Словник net [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.slovnuk.net>
11. Вікіпедія [електронний ресурс]. — Режим доступу : [http // uk.wikipedia.org/wiki/](http://uk.wikipedia.org/wiki/)
12. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / И. А. Зимняя. — Ростов н/Д. : Феникс, 1997. — 480 с.
13. Блауберг И. В. Становление и сущность системного подхода / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин. — М. : Наука, 1973. — 270 с.
14. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем : проблемы и методы обеспечения технологии системы обучения / В. П. Беспалько. — Воронеж : Изд-во ВГУ, 1977. — 304 с.
15. Курдюмов С. П. Синергетика – теория образования: идеи, методы, перспективы / С. П. Курдюмов, Г. Т. Малинецкий. — М. : Знамя, 1993. — 64 с.
16. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. — М. : Политиздат, 1975. — 307 с.
17. Ильин В. В. Аксиология / В. В. Ильин. — М. : Изд-во МГУ, 2005. — 216 с.
18. Kolb D. A. Experiential Learning: Experience as the source of learning and development / D. A. Kolb. — London : Prentice-Hall, 1984.
19. Biddle B. J. Recent Developments in Role Theory / B. J. Biddle // Annual Review of Sociology. — 1986, 12. — P. 67–92.
20. Котикова О. М. Експерієнтально-рольовий підхід до формування полірольової професійної спрямованості майбутніх юристів у процесі психолого-педагогічної підготовки / О. М. Котикова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі : зб. наук. пр. Класичного приватного ун-ту. — Запоріжжя, 2010. — № 10(63). — С. 246–254.

Котикова Е. М.

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РАЗРАБОТКЕ
СИСТЕМЫ ПРАКТИЧЕСКИ ОРИЕНТИРОВАННОЙ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ЮРИСТОВ**

Проанализированы методологические подходы к разработке системы практики ориентированной психолого-педагогической подготовки будущих юристов.

Ключевые слова: *подход, система, психолого-педагогическая подготовка будущих юристов.*

Kotikova E. M.

**THE METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE DEVELOPMENT
OF THE SYSTEM OF THE PRACTICE ORIENTED PSYCHOLOGICAL
AND PEDAGOGICAL TRAINING OF FUTURE LAWYERS**

The article analyzes the methodological approaches to the development of the system of the practice-oriented psychological and pedagogical training of future lawyers

Key words: *approach, system of the psychological and pedagogical training of future lawyers*